

گرییا هیژی د دیالیکتا سه رییا زمانی کوردیدا "گۆفارا به هیدینی"

سانیا جبار عبوزید^{1*} و محمد صالح عبدالله سلیمان²

¹ پشکا زمانی کوردی، فاکولتیا زانستین مروّقایه تی، زانکۆیا زاخۆ، هه ریما کوردستانی - عێراق.

² پشکا زمانی ئینگلیزی، فاکولتیا زانستین مروّقایه تی، زانکۆیا دهوک، هه ریما کوردستانی - عێراق.

وه رگرتن: 2015/07 په سه ندرکن: 2015/10 به لافکرن: 2017/09 <https://doi.org/10.26436/2017.5.3.419>

پوخته:

ئه هه کۆلینه بناقی (گرییا هیژی د دیالیکتا زمانی کوردیدا "گۆفارا به هیدینی") به، ئارمانجا فی هه کۆلینی ده ستینشان کرنا وان که رستانه، کو هیزا ئاخفتنی د زمانی کوردیدا وشییۆ پیکهاتا وان یا سینتاکسی بریکا ئاستین دارشتنا ئاخفتنی دده نه خویاکرن. ئه هه کۆلینه لگۆر تیۆرا دهستههلات و بهستنی یا چومسکی دناقههرا سالین (1981-1986) دا هاتییه نه نجامدان. مه دیت ئه هه تیۆره بو شروقه کرنا داتاییین زمانی کوردی گونجایه، چونکی گه له ک ئاستین شروقه کرنا زمانی (روونا ئه سه ره، روونا ئا فادا، فۆرمی لوجیکی، فۆرمی فونه تیکی) بو رستان خویادکهت.

گریمانا فی هه کۆلینی ئه وه، کو د زمانی کوردیدا دوو جوړین جهگوهوړینین ژه هه جودا لگۆر ئه وه هیزا کو دئاخفتنیدا ئاماره بیده هیته کرن، هه نه و ب وی هیزیقه به نندن، ئه گه ر د رستیدا سه ری گرییا هیژی هه بوونه کا مۆرفولوژی نه بت ئه وه رستا ساده هیه، لی ئه گه ر گه هینه ری (کو) د رستا ته واوکه ریدا هات، دی چیه جهی سه ری گرییا هیژی و ئه وه رسته ئالۆزه، هه ره نه ده درستی پرسیاریدا هنده ک وشه پرس بشیوه هیه کی ئاشکرا دروونا سه ره هه دا بو (Spec-Force P) جهگوهوړینی دکه ت، به لی هنده ک جهگوهوړین بشیوی نه په نه ی بو فۆرمی لوجیکی دکه ن و دفۆرمی فونه تیکیدا جهی خوه دمینن.

په یقیین سه ره کی: گرییا هیژی، دیالیکتا سه رییا زمانی کوردیدا، گۆفارا به هیدینی، تیۆرا دهستههلات و بهستنی.

گرییا گه هینه ری و گریمانا پارچه کرنا وی دتیۆرا دهستههلات و بهستنیدا پیکه هیت.

1. پيشه کی

ته وه ری دووی: بشیوه هیه کی گشتی هاتییه ته رخانکرن بو مژارا گرییا هیژی و جوړین وان رستین ده ستینشان دکه ت.

2. په یوه هندییا گرییا هیژی ب جهگوهوړینا نه ئارگیومینتیفه

1.2. جهگوهوړینا نه ئارگیومنتی (A-Movement):

ئه وه جوړی جهگوهوړینییه، کو تاییه ته ب وان که رهسته و گرییا نه هه، یین مه ودا و سنووری گرییا تافی ده رباز دکه ن و به ره ژوورتر دچن⁽¹⁾، ئه هه جهگوهوړینه ه ئارگیومینتییه، ژ بو وه رگرتنا رولین واتایی و دوخی ناهیته ئه نجامدان، به لکو ئه هه جهگوهوړینه بریکا جهگوهوړینا هنده ک ئامراز و شان و گرییان بو دیارکرنا هیزا رستی، هه ره ها بو جهخت و دا کوکییی و زانیاریین نوی دهیته ئه نجامدان، ته قایا فان بابه تان دچنه لهن بابه تی جهگوهوړینا نه ئارگیومینتیفه. هه ره ها دتیۆرا بهستنیدا دیژنی بهستنا نه ئارگیومینتی (A-Binding)، که رهستی جهگوهوړکی شونینییه کی (trace) جهی خوه دهیلت، ئه هه شونینییه لگه ل که رهستی پیشفه هاتی

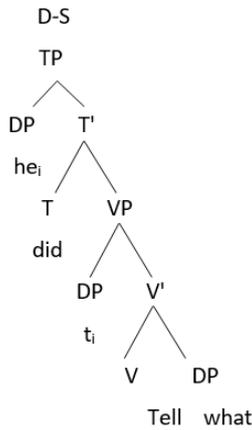
مژارا گرییا هیژی د زمانی کوردیدا ((گۆفارا به هیدینی)) ب ئاوابه کی دیتر ولژیر ناقی جوړین رستان ب بشیوه هیه کی وه سفی و شروقه کاری هاتییه ئه نجامدان، مه هه ولدایه فی بابه تی لدویف تیۆرا دهستههلات و بهستنی (GB) بدهینه خویاکرن، ئه هه بابه ته دکه فته لژیر گرییا گه هینه ریقه، له ورا بو شروقه کرنه کا نوی د زمانی کوردیدا مه لژیر تروشکین گریمانا پارچه کرنا گرییا گه هینه ری هه کۆلین لسه ری فی بابه تی ئه نجامدایه.

که رهستی هه کۆلینی ژ ئاخفتنا روژانه یا ئاخفتنکه ری فی گۆفاره ری و په رتووه که کا کورته چیرۆکان هاتییه وه رگرتن، هه ره ها بو شروقه کرنا دارئاسایی مه ئه لفا بایا فونه تیکیا جیهانی (IPA) بکار هینا یه.

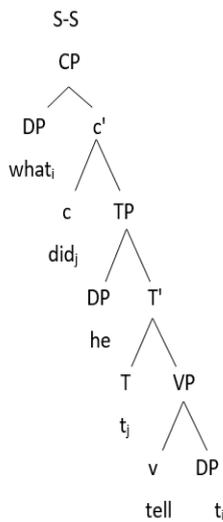
ئه هه کۆلینه ژبلی پیشه کی و ئه نجامان ژ فان ته وه ران پیکه هیت: ته وه ری ئیکی: بناقی په یوه هندییا گرییا هیژی ب جهگوهوړینا نه ئارگیومینتیفه یه، ئه هه ته وه ره ژ جهگوهوړینا نه ئارگیومینتی و

* لیکوله ری به رپرس

درونانا ژ ناڤدا لجهی وی که رهسته یی دهیت ، کو پرسیار سه بارهت وی که رهسته یی هاتییه کرن ، ههروه ها پشتی هینگی درونانا ژسه رقه (S-S) نامرازی پرسیار ی بو (CP،Spec) دجت ، کاری هاریکار ژی ژ جهی سه ری گرییا تافی (T) بو سه ری گرییا که هینه ری (C) دجت ، که واته جهگوهورینا سه ره یی بو سه ره یه ، کاری هاریکار (did) که هینه رنینه ، چونکی جهگوهورین کرییه وهک دخی دارناساییا (4) دا خوئیاییه:

-4

-5

که واته نه ته زها نامرازی که هینه ری سنووری گرییا تافی دهبازدکهت ، بلکه نامرازی پرسیار یی دچنه گرییا نه رکییا که هینه ری .

3.2. گریمانا پارچه کرنا گرییا که هینه ری

(Split CP Hypothesis)

ئهف گریمانه ژ لایی (ریزی) فه هاته وروژاندن ، چونکی دهندهک زماناندا دبت پتر ژ گرییه کی یان پیکهاته کی ژ سنووری رستی (TP) دهبازبت و جهگوهورینی دکهت (3).

6- به لی بزانه ، کو مروقیین ژ ته خرابترژی من دیتنه .

ئهف رستا زمانی کوردی خویا دکهت ، ژ بلی نامرازی که هینه ری (کو) گرییا دیارکه ری (مروقیین ژ ته خرابترژی) لسه ر گرییا تافی

هه فنیشان (Co-index) دبن، ئهف جهگوهورینه بنه مایی هه فسوی لاددهت ، واته دسه ر زیده تر ژ نو ده کا به ره ستره دهباز دبت .

2.2. گرییا که هینه ری (Complementizer phrase) دتیورا (GB):

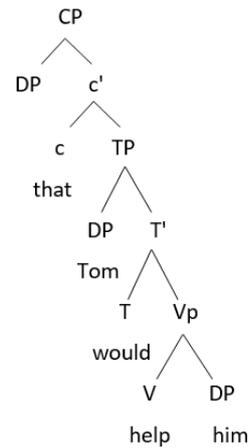
لدسته پیکا تیورا (GB) گرییا که هینه ری (CP) بو وان که ره ستان هاتیوو دانان ، ئه وین دسه ر گرییا تافرا دهبازدبوون ، سه ره یی فی گری کاتیگورییا ریژمانییا که هینه ری وه ردگرت وه کو (کو) کا ، داکو،...) ، ته واکه ری وی ژی باراپتر ئه و که ره سته بوون ، کو گرییا تافی (TP) وهک ته واکه ر وه ردگرت (2) ، که واته ئه و که ره سته وی چه ندی دکه هینن ، کو هه بوونا وان پیدفی ب ته واکه ره کی هه یه ئه و ژی رسته یه (TP) وهک :

1-He thought that Tom would help

him.

دخی رستییا کاری (thought) گرییا که هینه ری وهک ته واکه ری خوه و گرییا که هینه ری ژی رسته یه ک (TP) وهک ته واکه ر وه ردگرت (Tom would help him) ، ههروه ها مه پیکهاته ته کا دی (that) هه یه ، ئه و ژی پارچه که ژ ته واکه ری رستا (He thought) ، لگور بوچوونا چومسکی که هینه ری (that) دبت سه ره و پروژه یا گرییا که هینه ری (CP) پیکدهینت ، ئهف سه ره گرییه کا تافی (TP) وهک ته واکه ر وه ردگرت وهک دهیلکارییا دارناساییا (2) دا :

-2

لگور بوچوونا چومسکی درزمانی ئینگلیزی و گه لهک زمانین دیدا درستین پرسیاریدا نامرازی پرسیار ی جهگوهورینی بو سه ر گرییا تافی دکهت وهک :

3-What did he tell you?

درستا (3) یدا لدویف نیرینا چومسکی مه دوو جهگوهورین هه نه : درستین پرسیاریین زمانی ئینگلیزیدا نامرازی پرسیار ی جهگوهورینی ژ جهی خوئی ره سه ن درونانا ژ ناڤدا (D-S) بو ژ دهره فی گرییا (TP) دکهت “ له ورا دی بینین نامرازی پرسیار ی

5- په‌یفتین پرس (کی، کێ، چی، ... کێڤه، که‌نگی، کانی / کا)⁽¹¹⁾

ژ ڤی ڤۆلینکرنی خویا دبت، کو هه‌ر هه‌مان وشه پرس (چ، چه‌ند، کی، ...) لژیر دوو یان سسی ناڤان هاتینه دیارکرن، کو ئە ڤه ژێ ته‌ڤلیه‌ڤیه‌که‌ دزمانیدا، ئەم دی هه‌لده‌یه‌ن لگۆز مژارا جه‌گوه‌ورینی بشیوه‌یه‌کی دیتەر رستا پرسیارێ خویابکه‌ین.

جه‌گوه‌ورینا وشه پرسان وه‌کو مژاره‌کا جیهانی دبت هه‌مانه‌ی ریزمانا گشتی (جیهانی)، که واته زمانین جیهانی وه‌ک پارامیته‌ری جه‌گوه‌ورینا وشه پرس، ئیک ژ ڤان پارامیته‌ران هه‌لدبژیرت، ئەو زمانین کو بو‌ دروستکرنا رستا پرسیارێ وشه‌پرس بو‌ ده‌ ستپیکا رستی دچن، که‌واته د رۆنانا ژده‌رفه ئە ڤه جه‌گوه‌ورینه بشیوه‌یه‌کی ئاشکرا د سینتاکسیدا بجه‌ ده‌یت، وه‌ک زمانێ ئینگلیزی، لی ئەو زمانین دی وه‌ک (ژاپونی) وشه پرس له‌مان جیهی دمینن، کو پرسیار لی ده‌یته‌کرن، که واته بشیوه‌یه‌کی نه‌په‌نی و نه‌ئاشکرا د ئاستی (Lf) دا جه‌گوه‌ورینی دکه‌ت .

پرانیا زمانقانی کورد دیو باوه‌ریدانه، درستا پرسیاریدا وشه پرس جیهی خوه‌ ناگوه‌ورت، له‌جیهی هه‌مان که‌ره‌ستی پرسیار لی‌کری ده‌یت:

8- أ- شه‌هیدان دارا ئازادیی ب خوینا خوه‌ ئاڤدایه .

ب- کی دارا ئازادیی ب خوینا خوه‌ ئاڤدایه ؟

پ- شه‌هیدان چ ب خوینا خوه‌ ئاڤدایه ؟

ج- شه‌هیدان دارا ئازادیی ب چ ئاڤدایه ؟

درستین (8: ب، پ، ج) دا پرسیار سه‌باره‌ت بکه‌ری وه‌رکارێ راسته‌وخو و وه‌رکارێ نه‌راسته‌وخو (کی، چ، ب، ج)، وشه پرس له‌جیهی هه‌مان که‌ره‌ستان هاتینه .

مه‌رج نینه دزمانیدا هه‌موو وشه پرس له‌جیهی خوه‌ بمینن، چونکی د هنده‌ک ره‌وشاندا جه‌گوه‌ورینی بو‌ ده‌ستپیکا رستی دکه‌ن، ب تاییه‌تی ئەو وشه پرسین سه‌باره‌ت ب هه‌ڤالکارانه‌ بن و به‌رسفا وان ب پارستان به‌یتنه دان⁽¹²⁾:

9- چاوا ئاڤ بوو به‌فر⁽¹³⁾

10- کیژ گول، وی چاند⁽¹⁴⁾

11- گه‌نگی باران هات ؟

که‌واته دڤان نموناندا (9، 10، 11) خویایه، دزمانی کوردی ژیدا هنده‌ک وشه پرس بو‌ ده‌ستپیکا رستی دچن، هه‌روه‌ها هنده‌ک وشه پرس / ئامراز جه‌ین وان هه‌رده‌م لده‌ستپیکا رستیته وه‌ک (ما، ئەری، گه‌لو، کانی / کا، ئەری، کا، ئایا،). نه‌و ژێ دی رستیته پرسیارێ لگۆز جه‌گوه‌ورینا نه‌ ئارگومینتی و گریمانا پا رچه‌کرنا گرییا گه‌هینه‌ری خویا که‌ین:

1.1.3. وشه پرسین لده‌ستپیکا رستی: ددایا لکتا سه‌رییا زمانی کوردیدا (ما، ئەری، گه‌لو، کانی / کا، ئەری، کا، ئایا،)،

هاتییه، له‌ڤیری پرسه‌ک ده‌یت، ئایا کیژ ژ ڤان که‌ره‌ستان دچنه جیهی گه‌هینه‌ر (C)؟ دهنده‌ک زماناندا سسی پیکهات یان پتر لسه‌ر گرییا تافیرا ده‌ین، له‌ورا بو‌ چاره‌سه‌رکرنا ڤی گرتی پارچه‌کرنا گرییا گه‌هینه‌ری هاته پيش‌نیا‌زکرن، ئە ڤه گرییا ئەرکی بو‌ چه‌ند گریین ئەرکیین دی هاته پارچه‌کرن، له‌ورا (ریزی) دینت، کو پروژیه‌ی گرییا گه‌هینه‌ری (CP) به‌یته ژیکه‌کرن بو‌ چه‌ند پروژیه‌ین دیت و لدویف ئەرکین واتایین وان پیکهاتان، گرییا گه‌هینه‌ری بو‌ (گرییا هیزی Force P، گرییا تیشکو Foc P، گرییا توپیک Top P) هاته پارچه‌کرن⁽⁴⁾.

3. گرییا هیزی

ئهو جوړی گرییه، کو مه‌ره‌ما رستی و ئاخفتنکه‌ری دده‌ته خویا کرن، کا کیژ جوړی رستییه (پرسیاری، داخواری، سه‌رسوومان، ئاگامی، ...)، که واته دگرییا هیزیئا ئەو په‌یفتین هیزی رستی خویا دکه‌ن دبنه سه‌ری ڤی گری⁽⁵⁾، ئە گه‌ر درستیئا هه‌بوونه کا کوئکرتی (مورفولوژی) هه‌بت ئەو که‌ره‌سته ده‌یلکارییا دارنا ساییدا دچته سه‌ری وی گری، ئە گه‌ر ژێ نه‌بت دی ڤاله مینت.

7- چه‌ند جوانه مرۆڤ ریزی ل خه‌لکی بگرت!

دڤی رستیئا په‌یفا (چه‌ند جوانه) هیزیئا سه‌ره‌کییا رستی دیار دکه‌ت، که واته گرییا هیزی سه‌نته‌ر و جه‌مسه‌ر و مه‌ره‌ما ئاخفتنکه‌ری خویا دکه‌ت، ئەو ژێ ده‌ربیرنا رسته‌یه‌کا سه‌رسوومان و مه‌نده‌هوشییه. دریزمانا زمانی کوردیدا ئە ڤه جوړین گرییان، بقی ئاوابی نه‌هاتینه به‌هسکرن، لی ب ئاوابیه‌کی دیت و لژیر ناڤین جوړین رسته‌یان، یان ئامرازین پرسیاران وشه پرسیار و به‌رسفی هاتینه به‌رچاڤکرن.

گرییا هیزی لگۆز وی هیزیئا دده‌ته رستی و جوړی رستی دیار دکه‌ت، دی لسه‌ر وان جوړان پارچه‌که‌ین:

1.3. رستا پرسیار:

ئهو جوړی رستییه، گوهدار بو‌ دابینکرن و بده‌ستتفه هینانا زانیارییان بریکا وشه پرسان یان بریکا گوهورینا ئاوازه‌یا رستا ئاگامی، زانیارییان کوم دکه‌ت و وی ڤاله‌هیی ب زانیارییان تژی دکه‌ت، ژیده‌ری سه‌ره‌کیی زانیارییان گوهداره⁽⁶⁾، ئاخفتنکه‌ر پرسا خوه‌ ئاراسته‌ی گوهداری دکه‌ت و ئە ڤه نیشانه (؟) بو‌ ڤان رستان بکار ده‌یت .

دزمانی کوردیدا ژ لای زمانقاناڤه بقی ئاوابی هاتینه دیارکرن :

1- جه‌نافی پرس : (چ، چه‌ند، کی، کێ، کێڤه / کیری، چه‌وا (...)⁽⁷⁾

2- هه‌ڤالناڤی پرس : (چه‌ند، چاوا، چ، کیژ، ...) ⁽⁸⁾

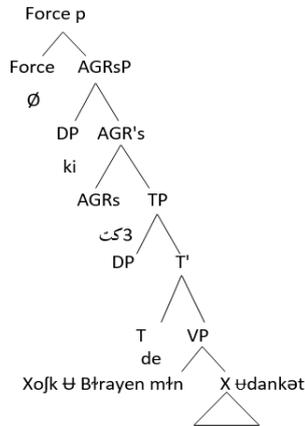
3- هه‌ڤالکاری پرس : (که‌نگی، چه‌وا، ل کیری، چه‌نده ...) ⁽⁹⁾

4- ئامراز پرس : (ما، گه‌لو) ⁽¹⁰⁾

رستیدا دهین (کی، کئی، چ،)، ئەق وشه پرسه له مان جهی، کو پرسیار لی دهیته کرن، لویری دمینت، ئەق جوژه وشه پرسه، جهناقین پرسیارینه.

16- کی دی خوشک و براین من خودان که ت؟ (18)

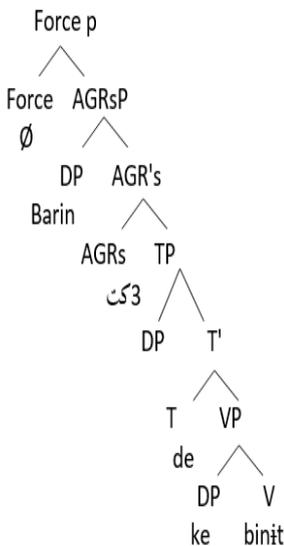
-17

دهیلکاریا (17) یدا سه ره یی گرییا هیزی (Force) قاله یه، هر چه نده هیزا قی رستی پرسیاریه، ههروهه چ جهگوهوژینین ئاشکرا (Overt Movement) وسینتاکسی کو گرییا دیارکه ری (کی) ژ (AGRs, Spec P) بو (ForceP, Spec) نه کرییه وهر که ره سته یه که لهی خوهی بنه رته هاتییه، لی جهگوهوژینا نه ئاشکرا و نه په نی (Covert Movement) د ئاستی فورمی لوجیکیدا (LF) گرییا (کی) ژ (AGRs, Spec P) بو (ForceP, spec) چوویه، وهک نیشانه بو پرسیار، به لی د ئاستی فورمی فونه تیکیدا (Pf) ده رنا که فت، چونکی جهگوهوژینه کا سینتاکسی وئاشکرا نینه.

18- بارین دی کئی بینت؟

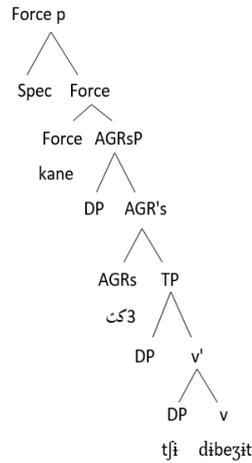
-19

د نموئا (19) یدا دیسا گرییا دیارکه ری (کی) لهی هه مان که ره سته یی (به رکار) هاتییه و جهگوهوژینه کا نه ئاشکراییه و

ئەق وشه پرسه لده سته یی رستی دهین (15)، ئەق وشه پرسه وهک تاییه تمه ندییه کا زمانی کوردی، بی جهگوهوژین لده سته یی دهین: 12- ئیه، دا رادیوی قه کم کانی چ دیبیت؟ (16)

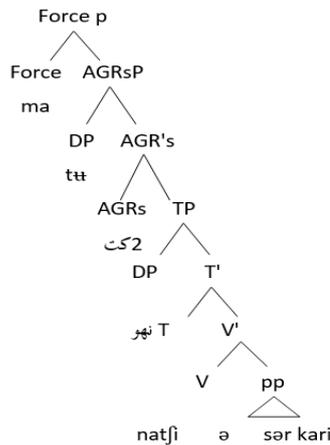
-13

د هیلکاریا دار ئاسایا (13) یدا هیزا رستی ژلای وشه پرسا (کانی) دهیته خویاکرن، د هیلکاریا دار ئاسایا (13) یدا هیزا رستی ژلای وشه پرسا (کانی) دهیته خویاکرن، ههروهه جهی وی یی بنه رته زی سه ره یی گرییا هیزییه، چونکی ئەق وشه پرسه بریکا جهگوهوژینا نه چوویه وی جهی، ههروهه وشه پرسا (چ) لهی هه مان که رستی کو پرسیار سه بارهت وییه (به رکار) هاتییه.

14- ما تو ناچییه سه رکار؟ (17)

-15

دقی رستیدا هیزا رستی یا پرسیار بریکا (ما) دهیته خویاکرن، دگرییا هیزیدا سه ره یی گری بو وی که ره سته یه، کو تاییه تمه ندی وسیمایین رستی - پرسیار درستا (14) دا - دیار که ت، دقیت سه ره لویری خوه جه بت، که واته ئامرازین پرسیار هه رده م بی جهگوهوژین جهی وان سه ره یی گرییا هیزییه

2.1.3. ئەق وشه پرسین جهگوهوژینی ناکه ن: پرا نیا وشه پرسین زمانی کوردی جهگوهوژینی ناکه ن، ئەق وشه پرسین دناق

نزمه ، ئی یا رستا فهرمانی چیناوازییا نزمه به رزه (30). که واته بریکا ئاوازیی ژێ دهینه دهستنیشان کرن . د رستا (34) یدا وهك رستا پرسپاری (كا) دچته سه ره یی گرییا هیژیی ، چونکی تایبه ته ندی و سپماین رستا فهرمانی دقئ رستیدا خو یا دکهت و رستا فهرمانی وهك ته واوکه ر وه ردگرت.

ئه گه ر ئامرازیی (كا) درستا فهرمانیدا نه هات ، د هیلکارییا دارئاساییدا جهی سه ره یی گرییا هیژیی دی قاله مینت ، ئی هه ست بهه بوون و روئی وی دهیته کرن ، چونکی ئه گه ر ئامرازیی (كا) بو (كو) بهیته گوهورین ، رستا (37) یا نه ریزمانی سازدبت :

- 36- نه سرین كا د هنگی ته له فزیونی کیم که .
 - 37- *نه سرین کو دهنگی ته له فزیونی کیم که .
 - 38- شرینی گوت ، خوارنا خوه گیرۆ نه کهن .
- 39

4.3. رستا مهنده هوشییی:

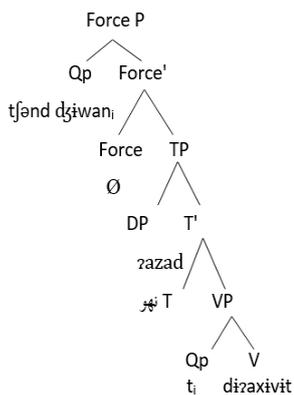
ئه و رسته یه ، کو دزمانیدا به ره ما مهنده هوشی و سه رسۆرمانی هه مبه ر ئه نجامدانا کاره کی یان هه لویسته کی ئاخفتنکه ر دهر دپرت ، ئه ق رسته چ بو کاره کی باش و دجهی خوه دا ، یان ژێ بو کاره کی نه باش و نه دجهی خوه دا بکار دهیته ، نیشانا رستا مهنده هوشییی ئه ق نیشانه یه (!).

دزمانی کوردیدا بو قان جوړه رستان وشه و ئامرازیی جو دا هه نه ، کو دهر پیرین پی دهیته کرن :

(پهك / پهكو، ئهرك، پهك، ههك، چ، چه ند، ... هتد) (31)

40- چه ند جوان ئازاد دئاخفت!

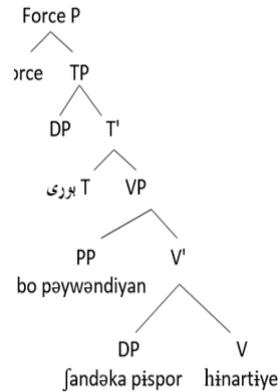
-41

گه هینه ری (كو) لجهی سه ره یی گرییا هیژیی دهیته ، جهگوهورینی ژێ ناکهت.

29- سه روکی زانکۆیی گوت ، کو شانده كا پسپۆر بو په یوه ندییان هنارتیه .

-30

31- دهیته بیرا من کو دی سپیدی زوو چه سه ره کاری خوهی روژانه و... (26)

32- توخوه قایل دکی کو کاودانین ژیا ری به ری ته ددنه وی رییا چو جارن ته نه بریه سه ری. (27)

3.3. رستا فهرمانی و داخواری:

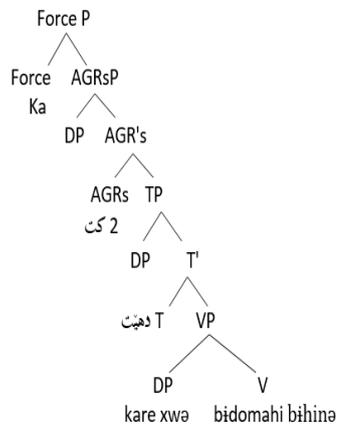
د قئ رستیدا بو ئه نجامدانا وی کاری ژێ مه به ست ، ئاخفتنکه ر ئاگاهیه کی ئاراسته ی گوهداری دکهت . ئه نجامدانا کاری مه ره ما سه ره کییا ئاخفتنکه ریه .

رستا فهرمانی و داخواری ژیلی هه بوونا نیشانا ریژه یا فهرمانی ، دزمانی کوردیدا ئامرازیی گه هینه ری (كا) دیاردکته ، کو رستا لدویقدا دهیته ، دقیت رسته یه کا فهرمانی یان داخواری بت .

33- کانی (28) چافین خوه هندی تو بشی به قکه . (29)

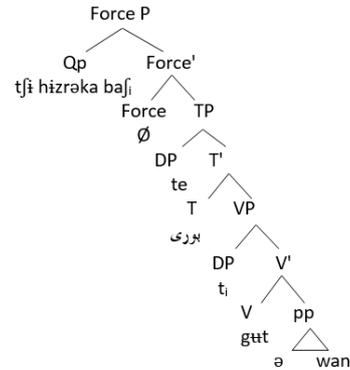
34- ئازادی گوت ، کا کاری خوه بدۆماهی بهینه .

-35

ئامرازیی (كا) دگرییا هیژییدا دوو جوړین رستان خو یا دکهت (رستا پرسپاری و فهرمانی) ئاوازه یا رستا پرسپاری چیناوازییا به رزه

- د نمونا (41) یدا گرییا رادی ژ (VP,Spec) بۆ (Spec, 4- ForceP) جهگهورینی د (S-S) دا دکهت، که واته جهی سهرهیی گریی فاله دمینت، لی ئاماژی ب رستا مهندهوشییی دکهت. 5- 42- چ هزرهکا باش، ته گوته وان. 43- 6-

ئیک ژ تایبهتمه ندین رستا مهندهوشییی ئه وه، سهری گرییا هیزیی فاله دمینت، ئامرازی مهندهوشییی بتنی نه شیت تایبهتمه ندین فی جورری رستی و هیزا ویی ده رپرت، له ورا ئامرازی مهندهوشییی لگه گرییا رادی یان بهرکاری سهربارییی دکهت و پاشی ژ (VP,Spec) جهگهورینی بۆ (ForceP,Spec) بشیوهکی ئاشکرا دکهن.

5. پهراویز

- 1- Chomsky 1981: 184
- 2- lasnik 2000: 142-144; cowper 1992:67.
- 3- Rizzi 1997 : 283 – 289.□
- 4- Rizzi 1997 : 283 – 289.□
- 5- Rad ford 2006 : 328; Rizzi 1997 : 283.□
- 6- قیس کاکل توفیق 1995 : 25.
- 7- بۆ پتر پیژانین بنیڤه (Blue 1975 : 50 – 51)، (صادق بهاوالدین ئامیدی 1987 : 253 – 258)، (ئبراهیم رهمه زان زاخویی 2008 : 18 78)
- 8- بۆ پتر پیژانین بنیڤه (صادق بهاوالدین ئامیدی 1987 : 291 – 292)، (ئبراهیم رهمه زان زاخویی 2008 : 78 – 81).
- 9- بۆ پتر پیژانین بنیڤه (صادق بهاوالدین ئامیدی 1987 : 422).
- 10- بۆ پتر پیژانین بنیڤه (صادق بهاوالدین ئامیدی 1987 : 260).
- 11- بۆ پتر پیژانین بنیڤه (محهمه گاهرگوه رزی 1999 : 51 – 52).
- 12- بائیز عومه رنه حمهه 2005 : 56-57.
- 13- محهمه گاهرگوه رزی 1999 : 52.
- 14- ئبراهیم رهمه زان زاخویی 2008 : 88.
- 15- بائیز عومه رنه حمهه 2005 : 56.
- 16- عسمه محهمه به دهل 2006 : 81.
- 17- عسمه محهمه به دهل 2006 : 94.
- 18- عسمه محهمه به دهل 2006 : 74.
- 19- محهمه مه حوی 2001 : 92-93.
- 20- سید علی میر عیمادی 1381 : 14.
- 21- عسمه محهمه به دهل 2006 : 80.
- 22- قیس کاکل توفیق 1995 : 18-19.
- 23- عسمه محهمه به دهل 2006 : 8.
- 24- عسمه محهمه به دهل 2006 : 12.
- 25- ئه ف جورری رستی ژ دوو لارستان پیکه هیت، لارستا دووی دئ بته ته واکه ری لارستا ئیککی.
- 26- عسمه محهمه به دهل 2006 : 12.
- 27- عسمه محهمه به دهل 2006 : 40.
- 28- ئامرازی (کا) و (کانی) ههردوو ئه له مورفن وه مان رول و اتا هه نه.
- 29- عسمه محهمه به دهل 2006 : 104.
- 30- عه بدولوه هاب خالد موسا 2009 : 104-105.
- 31- چگه ر خوین 1968 : 97، محهمه گاهرگوه رزی 1999 : 164، ئبراهیم رهمه زان زاخویی 2000 : 76.

د شروقه کرنا نمونا (43) یدا، گرییا بهرکاری جهی خوه ژ (VP,Spec) بۆ (ForceP, Spec) د (S-S) دا دگهورت لبه ری کو گرییا بهرکاری جهگهورینی بکهت، (چ) سهربارییی لگه دکهت، پاشی ههردوو بهه قرا جهگهورینی دکهن. ئه ف که رهسته کو جهگهورینی دکهت دچته (Spec) ی گرییا هیزیی وسهرهیی گرییی فاله دمینت، چونکی دقیت جهگهورینا سهره ی بۆ سهره ی بت و ئامرازی (چ) بتنی نکارت هیزا رستی خویا بکهت، له ورا (چ) جهگهورینی بۆ سهره یی گریی (Force) ناکهت، ههردوو بهه قرا جهگهورینی بۆ (ForceP,Spec) دکهن، چونکی دبنه رته دا بهرکاری جهی خوه گهورییه.

4. ئه نجام:

- 1- جهگهورینا نه ئارگومینتی بو دیارکرنا هیزا رستی بۆ ژده رفه ی رستی دهیته ئه نجامدان و جهگهورینا ئاشکرا د سینتاکسیدا و جهگهورینا فه شارتی د فورمی لوجیکیدا رووددهت.
- 2- درستا پرسیاریدا جهگهورینا جهناقین پرس بۆ ژ ده رفه ی رستی نه ریزمانییه یان ژی گه له ک کیمه، لی هه قالکارین پرسیاری (کهنگی، چاوا، بوچی) بیافی جهگهورینا وان به رفه هتره، دچنه (Force P,Spec) ئه ف جهگهورینه د (S-S) دا خویا دبته، لی ئه گه ر لهی خوه بهین جهگهورینا نه ئاشکرایه دئاستی (LF) وه ک تایبهتمه ندییه کا رستا پرسیاری جهگهورین کرییه، لی دئاستی (PF) دا خویا نایب.
- 3- درستا ئاگاهیا ساده دا چ وشه یان مورفیمه کا تایبهت نینه، کو گرییا هیزیی بده ته دیارکرن له ورا دشرقه کرنا دارئاساییدا سهری گریی فاله دمینت، به لی درستا ئاگاهیا ئالوزدا ئامرازی (کو) هیزیی رستی دیار دکهت و دچته سهری گرییا هیزیی و جهگهورینی ژی ناکهت.

6. ژێدەر

9-

- محەمەد مەحوی (2001)، رسته سازی کوردی، زانکۆی سلێمانی.
- 10 - Blau, J. (1975), Le Kurd De Amadiya Et DjabalSinjar, libairic. klincksieck, Paris.
- 11- Cowper, Elizabeth (1992). A Concise Introduction to syntactic Theory. Chicago: University of Chicago Press.
- 12- Chomsky, Noam(1981). Lectures on Government and Binding. Dordrecht: Foris.
- 13- Lasnik, H., Depiante, M., & Stepanov H., Depiante, M., & Stepanov, A.(2000). syntactic Structure revisited: Contemporary lectures on Transformational Theory.
- 14- Rizzi, L.(1997) "the fine structure of the left periphery" in Haegeman (ed) Elements of Grammar. Dordrecht: kuwet.
- 15- Radford, Andrew (2006). English Syntax An Introduction. Cambridge: Cambridge University Press.

ژێدەری نموونە ژێ ھاتیە وەرگرتن :

عسمت محەمەد بە دەل (2006) ، خەونەکا بنەقشی ، کورتە چیرۆک ، چاپا ئیکۆ ، چاپخانا ھاوار ، ژ وەشانین ئیکە تیا نقتیسکاری کورد / دھوک ، دھوک .

- 1- ئیبراھیم رەمەزان زاخویی (2008) ، رێژمانا کوردی ، چاپا ئیکۆ ، دەزگەھێ سپرێژ ، دھوک .
- 2- بائیز عومەر ئەحمەد (2005) ، دەرپرسی رێژە لە دایالیکتی ژووری زمانی کوردیدا " گوڤەری بادینی " ، نامە ی دوکتورا ، کۆلێجی زمان ، زانکۆی سەلاحەدین ، ھەولێر .
- 3- جگە رەخوین (1961) ، اوا و دەستورا زمانی کوردی ، باریکاری جامعا بەغدا ھاتیە چاپکرن ، بەغدا .
- 4- سید علی میر عیمادی (1376) ، نحو زبان فارسی (برپایە نقریە حاکمیت و مرجع گزینی ، چاپ پنجم ، سازمان مگالعه و تدوین کتب علوم انسان دانشگاھا (سمت) ، تھران .
- 5- صادق بہاوالدین نامیدی (1987) رێژمانا کوردی - کرمانجی یازۆری و ژیری یاهەقبەرکری ، چاپا ئیکۆ ، چاپخانا یقافە ، بغداد .
- 6- عەبدولوەھاب خالید موسا (2009) ، ھیز و ئاوازە لە دایالیکتی کوردی ژووڕوودا ، چاپخانە ی حاجی ھاشم ، بلاوکراوەکانی ئەکادیمیای کوردی ، ھەولێر .
- 7- فیس کاکل توفیق (1995) ، چۆرەکانی رستە و تیۆری کردە قسەییەکان ، نامە ی ماجستێر ، کولێجی ئاداب ، زانکۆی سەلاحەدین .
- 8- محمد گاہر گوہەزی (1999) ، رێژمانا کوردی - زاری کرمانجی ، چاپا ئیکۆ ، ژیلافوکیت گوڤارا مەتین ، چاپخانا خەبات ، دھوک .

ھیما و کورتکری

T	تاف
Spec	دیاریکار
Q	رادە
S-S	رۆتانا سەرڤە
D-S	رۆتانا ژناڤدا
AGRs	رێکەفتنا بکەری
t	شوینی
V	کار
C	گەھینەر
PP	گرتیا پیشناڤی
TP	گرتیا تافی
DP	گرتیا دیارکەری
QP	گرتیا رادی
AGRs P	گرتیا ریکەفتنا بکەری
VP	گرتیا کاری
CP	گرتیا گەھینەری
forceP	گرتیا ھیزی
PF	فورمی فونەتیکی
LF	فورمی لوجیکی
k,h,j,i	ھەفتیشانکرن
A'	نەئارگیومینتی
*	نە رێژمانی

عبارة القوة في اللهجة الكردية الشمالية (اللهجة البهدينية)

الخلاصة:

تتناول هذه الدراسة (عبارة القوة في اللهجة الكردية الشمالية) (اللهجة البهدينية). وكذلك تهدف هذه الدراسة الى تحديد العناصر التي تمثل قوة الكلام في اللغة الكردية وسلوكها التركيبي خلال مراحل اشتقاق الكلام وقد اجريت هذه الدراسة ضمن اطار نظرية (الحكم والترابط) التي طورها جومسكي (1981-1986). ترى الباحثة بان هذه النظرية ملائمة جدا لتحليل معطيات الجملة في اللغة الكردية، وهي تمكن من تحليل هذه المعطيات في مستويات متعددة (DS; SS; LF; PF). تفترض الدراسة بانه يوجد في اللغة الكردية عاملان متغيران لحركة العبارة في الجملة اعتماداً على نوعية القوة المتضمنة في الكلام. ولذلك لا يوجد ل(عبارة القوة) أي تشخيص صوتي عندما تكون العبارة غير رئيسية، ولكن في العبارات غير الرئيسية تحتل (كو) رأس الجملة في المفردة الرئيسية لقوة العبارة. بينما في الاسئلة، تتحرك بعض المفردات بشكل ظاهري من البنية السطحية (S-Structure) الى (Spec-Force P)، وتتحرك عبارات أخرى بشكل غير ظاهري الى فورم لوجيكي (LF) ولا تظهر في الموقع عند (PF).

الكلمات الدالة: عبارة القوة، اللهجة الكردية الشمالية، الحكم والترابط.

The Force Phrase in Northern: Bahdinani Sub- Dialect

Abstract:

This paper investigates " the Force Phrase in Northern: Bahdinani Sub- dialect". It aims at identifying those elements that realize Force of the utterance in Kurdish and their syntactic behavior throughout the levels of derivation of the utterance. The investigation is carried out within the framework of the Government and Binding Theory as developed in Chomsky (1981; 1986). We find this theory quite appropriate for analysis of Kurdish data as it provides multi-levels of analysis (DS; SS; LF; PF). The study Hypothesizes that in Kurdish two parameters of movement are available depending on the type of Force signaled by the utterance. Thus, in statements, the force element has no phonological realization when the clause is dependent, but in dependent clauses the complementizer (ku) occupies the head position of the Force phrase. In questions, however, some interrogative words move overtly at S-structure to (Spec-Force P), while others move covertly to that position at(LF), and thus remain insitu at(PF).

Keywords: force phrase, northern bahdinani sub- dialect, government and binding theory.